

CEMAL SÜREYA'NIN ŞİİRLERİNİN TEMATİK İNCELEMESİ A Thematic Study on Cemal Süreya's Poetries

Berna Akyüz SİZGEN

Öğr. Gör. Dr. Adnan Menderes Üniversitesi Fen -Edebiyat
Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı
Anabilim Dalı
bermasizgen@hotmail.com

Özet

Cemal Süreya (1931-1990), Türk şiir tarihi içinde önemli bir yere sahip olan İkinci Yeni şiir hareketine bağlı şairlerden biridir. Şiirlerinde bu hareketin temel niteliklerine çok fazla ya da çok uç boyutlarda yer vermemiş olsa da, hareketi savunmuş olması, kendisinin bu şiir hareketi içinde anılmasına yol açmıştır. Çevirmenlik, eleştirmenlik, dergi yöneticiliği gibi alanlarda da başarılı çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmada Cemal Süreya'nın şiirleri tematik bir açıdan ele alınmıştır. Sıklıkla işlediği temalar belirlenmiş ve şiirlerinden yapılan alıntularla örneklendirilmiştir. Dil kullanımı, imge gibi konularda oldukça başarılı olduğunu düşündüğümüz şair, Türk şiir tarihi içinde özel ve önemli bir yere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Cemal Süreya, Türk şiiri, İkinci Yeni

Abstract

Cemal Süreya (1931-1990) is a poet who is related to İkinci Yeni poetry movement which has an important place in the history of Turkish poetry. Although he had not used the main specialities of İkinci Yeni in his poetries so much, he had defended this poetry movement, and this is the reason which puts him in İkinci Yeni. Also, he has got succeed in translation, criticism and journal directory. In this study, Cemal Süreya's poetries are considered from thematic aspect. The temas which have been used used frequently are determined and exemplified with some quotations. We think, Cemal Süreya is successful especially in the usage of language and imagination. He has an important and special place in the history of Turkish poetry.

Key Words: Cemal Süreya, Turkish Poetry, İkinci Yeni

Cemal Süreya'nın bağlı bulunduğu İkinci Yeni şiir hareketinde sıkça işlenen temalar aşk, kadın ve bireyin iç dünyasıdır. Aşk, duygusal boyutlarından çok, cinsel, erotik boyutlarıyla işlenir. Daha önceki dönemlerde sıkça işlenen aşk ızdırabı yerini cinsel birleşmenin heyecanına bırakır. Bu aşk anlayışına bağlı olarak kadının da güzelliği, vücudu, tattırdığı erotik hazlar ön plana çıkar. Şiirlerdeki erotizm unsuru Cemal Süreya'nın şiirlerinde de yoğundur. Bireyin iç dünyasında egemen olan duygular yalnızlık, sıkıntı, bunalımdır. Bu duygular genellikle imgelerle anlatılırken,

nedenlerinden pek söz edilmez. Zaman zaman, şairin çocukluğuna dair trajik bir anı, ayrıntı da işlenir. Bazı şiirlerde de içinde bulunulan sosyal ve siyasal yapıdan şikâyet edilir.¹

Cemal Süreya'nın şiirlerinde sıkça işlediği temalar şunlardır:

ŞİİRLERİN BAŞLICA TEMALARI

1- AŞK

Cemal Süreya'nın şiirlerinde en fazla işlediği temalardan biri aşktır. Şair, aşkı, erotizm, duygusal boyutlar ve sınır tanımama şeklindeki üç ana ekseninde işler. Ancak, şiirlerde aşk, en çok erotik boyutlarıyla karşımıza çıkar. Şair, “erotik bir şiirdir benimki”² diyerek bu durumu ifade eder.

a) Erotizm

Şair, erotizmi sevişme sahneleri ve kadın vücudunun betimlenmesi şeklinde sunar. Özellikle sevişme sahnelerini anlatırken imgesel bir anlatıma başvurur.

Hadi sevgilim

Bir yudum süt koy yuvaya

Ve iç içe iki hilal

Sımsıcak, çok yakın, kirlî³

Dörtlükte “yuva” ve “iç içe iki hilal” kadın cinsel organını imgelerken, “bir yudum süt” kadının cinsel arzudan kaynaklanan ve cinsel birleşme öncesinde salgıladığı sıvıyı anlatır.

Madalyonunu ve boncuğunu

İttim içeri

Gözlerimizin dibi karıştı

Dağ yollarının uzak dumanı gibi⁴ dizelerinde “içeri itmek” ifadesi imgesel bir biçimde erkeğin cinsel eylemini anlatır.

Evet, sevgilim, vücutlarımızın arasında binbir titizlikle kurduğumuz berzah, coğrafya anlamından taşmakta ve mimari bir olanak halinde uzamakta şimdi

Yarının çocuklarına

Yırtılan ipek sesiyle⁵

Şair, sevgiliyle yaşadığı cinsel birleşmeyi “vücutlar arasındaki berzah” ifadesiyle anlatarak bu birliktelik sonucunda çocuk sahibi olabileceklerini de duyurur.

yoksuluz gecelerimiz çok kısa

Dörtnala sevişmek lazım⁶ dizelerinde duygusal yoksulluktan söz eden şair, sevişmeyi de hem bu yoksulluğu silmenin, hem de geceyi en iyi biçimde değerlendirmenin yolu olarak sunar. “Dörtnala sevişmek” ifadesi ile, cinselliği anlatırken zaman zaman başvurduğu “at” imgesine dayanan şair, heyecanlı, tutkulu bir sevişme istediğini de belirtmiş olur.

Aşağıdaki dizelerde de şair, cinselliği, argodaki kullanımı olan “o işi becermek” ifadesiyle anlatır. “O işi gazellerle becermesi” ise, şairin şiirleriyle kadınları nasıl etkilediğini anlatır ve şair, bu durumla övünür.

Ama ben nice göz nice deniz nice gazel

Lerimle gördüm lerimle bildim lerimle becerdim o işi⁷

Şair, aşağıdaki dörtlükte de yağmur kuşunu imgesel bir biçimde kullanmıştır.

Dünyada

Bakışımıydı, çocuktaki bedenlerimiz;

Ezilir ezilirdi aralarında

Yağmurkuşugillerden biri⁸

Bu dörtlükte “yağmurkuşu” erkek cinsel organını anlatır. Kısa gagalı ve boyunlu bir kuş olan yağmur kuşu, su kıyılarında yaşar. Şair, bu imgede kadın cinsel organının şehvetten kaynaklanan ıslaklığını su kıyısı şeklinde düşünmüştür.

En çok neresi mi ağzıydı elbet

Bütün duyarlıklara ayarlı

Öpüşlerin türlüünden elhamra

Sınırsız denzinde çarşafların

Bir gider bir gelirdi işlek ağız⁹ dizelerinde “çarşaflarda gidip gelen işlek ağız” ifadesiyle oral cinselliği anlatan şair,

Şimdi sen çırılçıplak elma yiyorsun

Elma da elma ha allahlık

Bir yarısı kırmızı bir yarısı yine kırmızı¹⁰ dizelerinde de erkek cinsel organını “iki yarım elma”ya benzeterek yine oral cinsellikten söz eder.

Şair, erotik ifadeler oluşturmak için kadın vücudundan da bolca yararlanır.

Yüzünün bitip vücudunun başladığı yerde

Memelerin vardı memelerin kahramandı sonra

Sonrası iyilik güzellik¹¹ dizelerinde memelerin erotizminden yararlanır ve “iyilik güzellik” ifadesiyle de cinsel birliktelikten söz eder.

Karanlık maranlık ama iyi seçiliyor

Yorgan toplanmış bacakların seçiliyor

Bir uçtan bir uca bacaklarının aslan heykelleri

Onları ne denli sevdiğimin aslan heykelleri

Ayık gecemizi dolduruyorlar bir uçtan bir uca¹²

Sevgilisinin bacaklarına duyduğu sevgiyi açıkça dile getiren şair, “bir uçtan bir uca” ifadesiyle ve “heykeller”den söz ederek kadın bacakları için klişeleşmiş olan “sütun gibi bacak” benzetmesini çağırıştırır. “Ayık gecemizi dolduruyorlar” ifadesi ise tüm gece süren cinsel eylemi anlatır.

Bacaklarının daraçısında

Bir yumak

*Bir kırlangıç yuvası
Bir söğüt yaprağı susuz ve erkenci
Bir mermi yatağı derin ve pusuda*¹³

Şair, kadın vücudunun en mahrem bölgesini anlattığı bu dizelerde, “yumak, yuva, söğüt yaprağı, mermi yatağı” imgeleriyle kadın cinsel organını betimlemiştir.

Şu senin dolayık sesin var ya

*Dondurma yiyen gürbüz bir kız gibi müstehcen*¹⁴ dizelerinde şair, kadın sesine yüklediği erotizmi “müstehcen” sözcüğüyle açıkça dile getirir.

En derin çizgiler güzelim

En tatlı anlardan kalma...

Değme acı baş edemez

*Hazların lal oyuklarıyla*¹⁵

Şair, bu dörtlükte erotizme bu kadar yer vermesinin nedenini, hazların acılardan daha iz bırakıcı, unutulmaz olmasıyla açıklar.

a) Duygusal Boyut

Cemal Süreya, aşk konulu şiirlerinde aşkın duygusal boyutlarına da değinir. Aşkın yarattığı farklı duygu durumlarını, aşkın yoğunluğunu anlatır. Aşağıdaki dizelerde aşkı iddialı biçimde dile getiren şair, sevgilinin cüzam gibi bulaşıcı bir hastalığa kapılmış olmasının bile kendisini ondan uzaklaştıramayacağını söyler.

Git istersen, cüzam kap bir yerlerden

*Görmek istersen, nicedir tutkunluğumu*¹⁶

Şair, aşkı için onurunu kaybetmeyi de kolayca göze alır.

Daha nen olayım isterdin

*Onursuzunum senin*¹⁷

Aşağıdaki dizede aşkın şiddetini “sürgün olmak” imgesiyle somutlaştıran şair, böylece sevgiliden vazgeçmesinin mümkün olamayacağını anlatmış olur.

*Sen yüzüne sürgün olduğum kadın*¹⁸

Cemal Süreya'nın şiirlerinde, aşkın duygusal boyuttaki etkisi yalnızca mutluluk değildir. Aşkın yalnızca mutluluk getirmediğini bilen şair, sevgilisine

Kim istemez mutlu olmayı

*Mutsuzluğa da var mısın?*¹⁹ diye sormaktan kaçınmaz.

Bir kan halkasından geçiyor ısınarak

*Boğazımdan dökülen sevda sözleri*²⁰ dizelerinde “sevda sözlerinin ısınarak kan halkasından geçmeleri”, şairin bu sözleri nasıl büyük bir tutkuyla, heyecandan yutkularak söylediğini ifade eder. Şair, Divan edebiyatındaki “ciğer kamı dökmek, kan tükürmek” mazmunlarına uzanan bu

imgeyle, aşkının şiddetini de anlatmış olur.

Şair, aşka “dünyayı güzelleştirmek” işlevini de yükler.

*Öyle düzeltici, öyle yerine getiriciydi sevmek
Ki Karaköy köprüsüne yağmur yağarken
Bıraksalar gökyüzü kendini ikiye bölecekti
Çünkü iki kişiydik²¹*

Aşkın dünyayı güzelleştirici etkisi aşağıdaki dizelerde de farklı bir biçimde ifade edilir.

Sen ne seviyorsun sen zaten sevince

Alınla ayıklarsın yeryüzünü²² dizelerinde sevgilinin alınla yeryüzünü ayıklaması, aşkın yaşamdaki kötülükleri, çirkinlikleri temizlediğinin, ayıkladığının ifadesidir.

Şair, aşkı yalnızlık duygusunu gideren, ona çare olabilecek bir duygu olarak da düşünür.

Sen tutar kendini incecik sevdirdin

Bir umuttun, bir misillemeydin yalnızlığa²³

b) Sınır Tanımama

Cemal Süreya için, aşk, kural, sınır tanımayan bir duygudur. Ancak, şairin sınırsız biçimde yaşamak istediği asıl duygu cinsel mutluluktur.

Bir de var sen koynumda yatıyorsun

Güzelsin güzelliğin mutlak amenna

Kızlığın masanın üstünde

Kocana saklıyorsun

Oysa koca da ne benim kollarım var

Soy bir portakal yedir bana dilim dilim

Ben Uzunminareliyimdir doğma büyüme

Ne yapıp yapıp denizi görmek isterim²⁴ dizelerinde “evleninceye kadar bakire kalmak” kuralına, geleneğine bir karşı çıkış vardır. Bu dizelerde “portakal”, kadın göğüslerini, “deniz” kadın cinsel organını imgelerken, “Uzunminareliyimdir” sözünde de erkek cinsel organını imgeleyen bir gönderme vardır.

Bir korkusuzluk aldı yürüdü çevremizde

Sen çıkardın utancını duvara astın

Ben masanın üstüne kodum kuralları

Her şey işte böyle oldu önce²⁵

Cinsellik söz konusu olduğunda utanç duygusunun yok olduğunu söyleyen şair, “masanın üstüne koyduğu kurallar”la, cinselliği ayıp, yasak bulan türlü toplumsal ya da ahlaki kuralları göz önüne almadığını ifade eder.

Gülü alıyorum yüzüme sürüyorum

Her nasılsa sokağa düşmüş²⁶ dizelerinde “gül” imgesiyle anlatılan,

sevgilidir.”sokağa düşmüş gül” imgesi ise, sevgilinin bir hayat kadını olduğunu düşündürür. Şairin, böyle bir kadına duyduğu ilgi de aşkın, cinsel arzuların sınır tanımaz oluşuyla açıklanabilir.

Cemal Süreya, aşk konusunu, özellikle imgeler ve yaptığı somutlaştırmalarla başarılı bir biçimde işlemiştir. Bu konuyu ele aldığı şiirlerinde, erotizm unsurunun yer yer fazla ön plana çıkması ve yalın, ancak şiirsel olmayan ifadelere yer verilmiş olması, şairin erotizmi yücelten tutumu ve konuşma dilinden uzaklaşmak istememesiyle açıklanabilir. Bazı şiirlerde bu durum, şiirin değerine gölge düşürse de, bizce, Cemal Süreya, aşk konulu şiirlerde etkileyici ve başarılıdır.

2- KADIN

Kadını en sık olarak aşk duygusunun ekseninde anlatan şair, bu eksende de kadının sevgili kimliğini ya da erotik niteliklerini öne çıkarır. Şair,

Baktım aşk dizesi ayakta duramıyor

*Kadın adına da söylenmemişse*²⁷ dizelerinde kadınların da karşı cinse söyleyebileceği aşk dizeleri yazmak istediğini söylese de, şiirlerde bir erkeğin kadına duyduğu aşk çok daha egemen bir biçimde işlenmiştir. Cemal Süreya'nın kadın temasını sıkça işlemiş olmasında, kadın cinsine genel anlamda duyduğu sevginin rolü büyüktür. Şair, bu sevgiyi aşağıdaki dizelerde yalın biçimde ifade eder.

Ama kadınlar, Tanrım

Öyle sevdim ki onları,

Gelecek sefer

Dünyaya

Kadın olarak gelirim,

*Eşcinsel olurum*²⁸

Şair, kadını farklı kimliklerle ele alır. Bunlar, cinsel kimlik, sevgili kimliği, sosyal ve siyasal kimlik, anne kimliği, arkadaş kimliği ve ezilen kadın kimlikleridir.

a) Cinsel Kimlik

Şair, erotizmi kadının doğal bir niteliği olarak görür.

Sayın Tanrıya kalırsa seninle yatmak günah, daha neler

*Boşunaymış gibi bunca uzaması saçlarının*²⁹ dizelerinde kadın saçlarının “bir erkekle yatmak için” uzadığı düşüncesi egemendir.

Benzer bir düşünce,

Sen kadınsın ya büsbütün soyunuyorsun

*Sana vergi, atılacak her şeyi kolayca çıkarıp atmak*³⁰ dizelerinde de karşımıza çıkar.

Kadın kısmı n'apar Güzin onu yapacak

*Bacağını azıcık yukarı çekti
Süleyman yutar mı kaçın kurası
Bu sefer biraz aşağıdan öptü
Hadi bakalım³¹*

Bu dizelerde Güzin'in "bacağını azıcık yukarı çekmek" şeklindeki, sahte bir utangaçlık içeren, ancak, cilveli hareketi "kadın kısmı n'apar" ifadesiyle genel bir kadın davranışı olarak sunulur.

*Dengesini uzun bıyıklarına borçlu yürürken
Son derece ince bir kadın yüzünden sallantılı
Sevişken bir orospu en mayhoş tenlisi Ortadoğu'nun
Çeşmeden su içer gibi kolay rahat
Avucunu çenesine dayayıp öptüğü
Ama sadece öpmek mi
O da ayrı mesele³²*

Şair, bu dizelerde, erotik niteliğini "sevişken" sözcüğüyle ifade ettiği bir hayat kadını anlatır. Kadını tam bir cinsel obje olarak sunar. Kadının bir hayat kadını olmasından kaynaklanan "kolay, rahat öpülebilmesi" bu sunuşu pekiştirir.

Striptiz adlı şiirde kadını cinsel obje olarak sunmak için, "striptizci kadın" motifinden yararlanan şair, dizelerin sıralanışı, yazım ve noktalama imleriyle de erotikliği, striptiz eyleminin yarattığı heyecanı yansıtır.

*Kaç nota var
Do re mi fa sol la si
Onun da üstünde
O kadar giysi
Etekliği fa
Sütyeni sol
Papuçları la
Şapkası si
...
Hiç de uzakta olmayan
Bir piyano eşliğinde
Müthiş bir hışımla
Atı atıverir
Üstündekileri:
Alın size si
İşte la*

Sol

Fa

Mi

Re

Dooo!³³**b) Sevgili Kimliğiyle Kadın**

Cemal Süreya, sevgiliyi yaşamın hemen her alanında, anında arar, bulur.

*Bir başak ufak ufak bildirir Konya'yı
O başakta o Konya'da seni ararım
Ben şimdilerde her şeyi sana bağlıyorum iyi mi
Altın ölçü çift ölçü ve altın karşılıksız
Para basma yetkisini Fırat'ın suyunu Palandöken'i
Erzincan'ın düzünü asma bahçelerini Babil'in
Antalya'nın denizini o denizin dibini³⁴*

Aynı tutumu, 20 Şiir ön başlığıyla yazdığı şiirlerde de sürdüren şair, yaşamın içinden türlü görüntüleri, sevgiliyi sevme gerekçesi olarak sunar, bu görüntüleri sevgiliyle ilişkilendirir.

*Bir başına arşınıyor bir adam mavi treni
Keşke yalnız bunun için sevseydim seni³⁵*

Şiirlerde sevgili özellikle yalnızlık duygusunu gideren bir etkiye sahip olarak karşımıza çıkar.

Önce bir ellerin vardı yalnızlığımla benim aramda³⁶ dizesinde sevgilinin elleri, yalnızlıkla şair arasındaki bir duvar gibi anlatılır.

Sevgilinin vücudunun farklı bölgelerine türlü anlamlar yükleyen şair,

En uzun boynun bu senin dayanmaya ya da umudu kesmemeye³⁷ diyerek sevgilinin boynunu “dayanmak ya da umudu kesmemek için” bir gerekçe olarak sunar.

c) Sosyal ve Siyasal Kimliğiyle Kadın

Cemal Süreya, kadının sosyal ve siyasal bir kimliğe sahip olmasını olumlu bulur.

*Senin bir havan var beni asıl saran o
Onunla daha bir değere biniyor soluk almak
Sabahları acıktığı için haklı*

Gününü kazanıp kurtardı diye güzel³⁸ dizelerinde çalışan kadın portresi çizen şair, bu portreye yönelik olumlu bakışını da yansıtır ve “beni asıl saran o” diyerek bu portrenin kendisini ne kadar çok etkilediğini ifade eder.

*Burada senin cesaretinden laf açmanın tam da sırası
Kalabalık caddelerde hürlüğün şarkısına katılırkenki
Padişah gibi cesaretti o, alımlı değme kadında yok³⁹*

Şair, bu dizelerde de hürlük uğruna yapılan ideolojik mücadeleye

aktif olarak katılan bir kadın portresi çizer ve kadının bu cesaretini “alımlı değme kadında yok” diyerek över.

*Metinlerde buluştuk, kopkoyu deyimlerde
Koşut ve eşzamanlı okuduk kimi kitapları⁴⁰*

Dizelerinde şair, kültürel etkinlikler içinde olan bir kadın portresi çizer.

d) Anne Kimliğiyle Kadın

Cemal Süreya, kadını anne kimliğiyle ele aldığı şiirlerinde, daha çok, otobiyografik bir yöneliş içindedir ve kendi annesinden söz eder.

*O zamanlar sen daha neydin ki, annen Alucra'nın gizli su
kürelerinden geçirdi seni; at arabalarıyla ve büyük bir kalabalıkla
gidilen baş döndürücü mavi su kürelerinden⁴¹*

Alucra, şairin çocukluğunda annesi ve ailesiyle birlikte gittiği, Erzincan yakınlarındaki küçük bir kaplıcadır. Henüz yedi yaşındayken annesini yitiren şairin, annesini hayal meyal hatırladığı sayılı anılardan biri bu kaplıca ziyaretidir.⁴²

Annem çok küçükken öldü

Beni öp sonra doğur beni dizelerinde de yine çok küçük yaşta annesini yitirmesiyle ilgi kuran şair, sevgiliden kendisine hem annelik hem de sevgililik yapmasını ister.

e) Arkadaş Kimliğiyle Kadın

Şair,

Kadınlar arasındaki dostluklar...

Siyah ve yer yer yıldız ışınlı

Bir kumaşın arkasında

Usulca dönen bir çiçek düşünürüm⁴³ dizelerinde kadın dostluklarından söz ederken, farklı imgelerle kadınların birbirlerine yönelik farklı tavırlarını anlatır. Kumaşın siyahlığı, kadınların kendi cinslerine yönelik kıskançlık, tahammülsüzlük gibi olumsuz duygular barındırdığını düşündürten bir imgedir. Ancak, şair, tüm kadın dostluklarında bu duyguların egemen olmadığını, istisnalar da bulunabileceğini, kumaşa yer yer yerleştirdiği yıldız ışınlarıyla anlatır. Bu kumaşın arkasında usulca dönen çiçek ise, kadınların her şeye rağmen yumuşak, nazik ve güzel dünyalarını anlatır. Aynı şiirin devamındaki,

Kadınlarla erkeklerin dostluklarında

Kadın payı oldum bittim ağır basar dizelerinde de kadın-erkek dostluklarına değinir ve onlarda da kadınların daha etkin bir rol oynadığını ifade eder.

Cemal Süreya, bazı şiirlerinde de, kadında tüm bu kimliklerin bir birleşimini yaratır.

Sen yüzüne sürgün olduğum kadın

*Kardeşim olan gözlerini unutmadım
Çocuğum olan alnını sevgilim olan ağzını
Dostum olan ellerini unutmadım
Karım olan karnını ve ellerini*

*Orospum olan yanlarını ve arkalarını*⁴⁴ dizelerinde kadın vücudunun her bir bölgesine farklı kimlikler yükleyen şair, böylelikle kadında “sevgili, kardeş, çocuk, dost, eş, orospu” kimliklerinin birleşimini yaratır.

f) Ezilen Kadın Kimliği

Cemal Süreya, ezilen kadın kimliğini, özellikle Anadolu kadınlarından örneklendirmelerle işler.

*Kızılırmak parça parça olasin
Bir parça ekme siyah, on kuruluşluk kına kırmızı
Taş toprak arasında türküler arasında
Karanlıkta bir yanları örtük bir yanları üryan
Kocaman gözleriyle oy anam bu kadar dokunaklı
Kimler ürkütmüş acaba bu kadar kadını*⁴⁵

Kızılırmak Nehri'nin geçtiği bölgenin kadınlarının acılarından söz eden şair, ekmeğin siyahlığı ile yaşamın zorluğunu, geçim sıkıntısının çokluğunu anlatan bir imge kullanmış olur. “Taş, toprak, türküler” ise bu kadınların günlük yaşamlarının ana öğeleri olarak sunulur. Ancak, “taş,toprak” bölgenin coğrafi yapısı ile ilgili bilgi vermek dışında, yaşamın zorluğunu pekiştirici imgeler olarak da kullanılmıştır. Kadınların bir yanlarının örtük, bir yanlarının üryan olması ise, yoksulluklarının bir ifadesidir. Son dizede ise, kadınların ürkütülmüşlüklerinden söz edilir. Bu dizelerde kadınların ezilmişliklerine yol açan unsurlar, yoksulluk ve ürkütülmüşlük olarak sunulmuştur.

“Göçebe” adlı şiirinde “ataerkil bir aile”yi anlatan şair, aile bireyleri için yazdığı dizelerde

Annelerinse ağızlarında hiyeroglif

...

*Ablalarınsa boyunları soru işareti*⁴⁶ der. İlk dizede bir yazı sistemi olan hiyeroglifi imgesel boyutta kullanan şair, onu annelerin ağzına taşıyarak, annelerin aslında ne kadar suskun ya da sözlerinin ne kadar etkisiz, önemsiz olduğunu ifade etmiş olur. İkinci dizede de soru işareti imge olarak kullanılmış ve genç kızların bilgisizlikten kaynaklanan meraklarına, cahilliklerine değinilmiştir. Ancak, aynı imge, genç kızların omuzlarındaki ağır yüke de gönderme yapar.

Kadının sosyal ve siyasal kimliğine, anne, arkadaş kimliklerine yer vermiş olsa da, Cemal Süreya için kadının erotik nitelikleri ön plandadır. Ancak, şairin, Anadolu kadınına anlattığı şiirlerinde bundan daha uzak bir

tavır takındığı bir gerçektir. Bu durumda şairin Anadolu bir aileden olmasının, o kültürle yetişmiş olmasının, -küçük yaşta yitirmiş olsa da- annesinin klasik bir Anadolu kadını olmasının etkileri vardır.

3- YALNIZLIK

Cemal Süreya için yalnızlık, daima yakınılacak bir duygudur.

Yalnızlığı soruyorlar, yalnızlık,

*Bir ovanın düz oluşu gibi bir şey*⁴⁷ dizelerinde şair, yalnızlığı başarılı bir biçimde somutlaştırarak anlatır.

Şair, bazı şiirlerinde yalnızlığı bir kadının yokluğuyla ya da bir kadın tarafından terk edilmekle özdeşleştirir.

Sen kalabalıkta bulup bulup kaybettiğim kimya

Yokluğun gayri şuradan şuraya geldi

Bir günler şölenlerle egemen ülkende

*Şimdi iri gagalı yalnızlıklar dönüyor*⁴⁸

Sevgilinin varlığını şölenlerle anlatan şair, yokluğunu da "iri gagalı yalnızlıklar" imgesiyle anlatır. Bu imgeyle yalnızlığı iri gagalı, vahşi kuşlara benzeterek, bu duygunun kendisine ne kadar acı verdiğini ifade eder.

Ey sevgili yalnızlık

Senin günübürlük sokaklarında

Dopdolu bir öğle

Bir kuş serpintisini, ölümün

*Canevine sürgün götürüyor*⁴⁹ dizelerinde kuş serpintisi yaşamı, canlılığı simgeler. Yalnızlığın sokaklarındaki bir öğlenin bir kuş serpintisini ölümün canevine sürgün götürmesi ise, yalnızlığın öldürücü etkisini ifade eder.

Biliyorsun ben hangi şehirdeysen

*Yalnızlığın başkenti orası*⁵⁰

Şair, bu dizelerde kendi yalnızlığının boyutlarını başarılı bir somutlaştırmayla anlatır.

4- SOSYAL VE SİYASAL ELEŞTİRİLER

Cemal Süreya, şiirlerinde sosyal ve siyasal eleştirileri, şiirin bütününe yaymaktansa, birer değinme şeklinde yapmayı tercih eder.

Şair, bu tür eleştirileri belli başlı birkaç eksen etrafında toplar.

a) Burjuva Eleştirisi

Şair, burjuvaziye duyduğu öfkeyi, nefreti

Doldur doldur Allahı seversen

*Anası satılsın burjuvazinin*⁵¹ dizelerinde bir gerekçe belirtmeksizin dile getirir.

Şairin burjuva eleştirisini temellendirdiği noktalardan biri, burjuvazinin içinde bulunduğu ahlakî çöküntüdür.

*Delikanlı bir köpeği var onunla yatıyor
Adalet Hanım iki kişilik karyolasında
Bozulmuş burjuva ahlakına örnek⁵²*

Adalet Hanım'ın sevgilisi için "delikanlı" sıfatını kullanan şair, o kişinin genç bir insan olduğunu vurgular. Bu vurgu ise, Adalet Hanım'ın yaşlı bir kadın olduğunu düşündürür. Aralarındaki ilişkinin, bozuk burjuva ahlakına örnek olması, ilişkideki yaş farkı kadar para unsurunun etkisiyle de ilgilidir. Yaşlı ve zengin bir kadınla genç bir erkeğin paraya dayanan ilişkisini, burjuva ahlakının bir örneği olarak sunan şair, bu ilişkideki erkeği de "köpek" diye nitelendirir. Burada yalnızca ahlaki çöküntü değil, burjuvazinin para ile neleri satın alabileceği, sömürebileceği de anlatılmıştır. *Patatesin ağaçtan mı koparıldığını tartışacak kadar naiftirler de⁵³* dizesinde şair hangi kesimden söz ettiğini açıkça ifade etmez. Ancak, patatesin nasıl yetiştiği gibi son derece basit bir bilgiyi bile edinemeyecek kadar yaşamdan kopuk olan bu kesim bize burjuvaziyi çağırıştırır. Şair, bu dizede ciddi, önemli meseleler yerine gereksiz konuların tartışılmasını da eleştirir.

*Ulusçudurlar bunun kanıtı olarak viskiyi kâseyle içerler
Ama batıldurlar da lahmacuna havyar sürececek kadar⁵⁴*

Şair, bu dizelerde burjuvaların ulusçuluk ve batıllık kavramlarından ne anladıklarını çarpıcı örneklerle anlatarak, onların özgün bir kültürel yapıya, düşünce ve dünya görüşü sentezine ulaşamadığını duyurur.

*Tecimendirler yüzyıllar boyunca karılarına hükümdarların
Sataşmasını ağırca bir vergi olarak kabullenmişlerdir⁵⁵* dizelerinde burjuvaların, gerektiğinde, karılarına bile sataşılmasına göz yumdukları söylenerek, bozulmuş ahlak sistemleri eleştirilir.

*İçlerindeki sevgi insanları atlayarak hayvanlara yönelmiştir
Özellikle kedi ve köpeklerle karşı iyice duygusaldırlar iki gözleri iki çeşme⁵⁶*

Burjuvaların, insanların ezilmeleri, sömürülmeleri, acıları karşısındaki duyarsızlıklarını anlatan şair, insanları bile sevemeyenlerin, hayvanları böylesine sevebilmelerini sahte bir tavır olarak algılar ve bu abartılı sevgiyle alay eder.

Japon feneri ya da uçurtma tadı taşıyan senetlerden

Zamanaşımı süresi dolmadan tüyüp gider imzaları⁵⁷ dizelerinde burjuvaların, kendi imzalarına bile bağlı kalmadıklarını ifade eden şair, bu insanların çıkar uğruna hemen her şeyi inkâr edebileceklerini anlatır.

b) Paranın Kirli Gücü

Kızkulesi'nin düş getiren pay senetleri

Kısa günde kapış kapış gitti⁵⁸

Şair, bu dizelerde "düş-senet" gibi biri manevi, biri maddi içerik

taşıyan iki farklı kavramı bir arada kullanmıştır. Getirisi düş olsa bile, senetlerin kapış kapış gitmesi, “senet” sözcüğünün insanlarda parasal beklentiye yol açması ile ilgilidir.

Minibüslerle morarmış sokaklar

Buğdayın parayla değişildiği

Paranın ekmekle değişildiği

Ekmeğin tütünle değişildiği

Tütünün acıyla değişildiği

*Ve artık hiçbir şeyle değişilmediği acının*⁵⁹ dizelerinde buğdaydan acıya uzanan değiş-tokuş ilişkisini parayla başlatan şair, böylelikle “acı” sonun nedeni olarak parayı gösterir. Bu dizelerdeki söylem, Marksist terminolojideki üretim ilişkileri meselesinde yer alan üretici-aracı-tüketici üçgenine de gönderme yapar.

c) Anadolu İnsanın Acıları, Yoksulluğu, Unutulmuşluğu

Cemal Süreya, şiirlerinde Anadolu’ya da geniş yer ayırır. Anadolu insanının değerlerini, acılarını, yoksulluğunu anlatır.

Barış demiştir ve güvercin tukmuşlardır boğazına

*Bu yüzden edep kuralı gözetmez Anadolu ermişi*⁶⁰

Anadolu ermişinin barış yanlılığını ifade eden bu dizelerde, barış diyenlerin, barış simgesi kabul edilen güvercinle susturulmaları ironik bir durumdur. Şair, bu ironiyle, bazı kimselerin “barış” kavramına ne kadar sahte bir tavırla yaklaştıklarını anlatır. Anadolu ermişinin bu yapaylık karşısındaki tavrı ise edep kurallarını gözetmemek olarak sunulmuştur.

*Pir Sultan benim ağıtım*⁶¹ dizesinde şair, Anadolu insanının acılarının sembolü olarak benimsediği Pir Sultan Abdal’ı “ağıtım” diye anarak, hem onun geleneğini sahiplenmiş, hem de onun ölümüne duyduğu üzüntüyü dile getirmiş olur.

Afyon garındaki küçük kızı anımsa, hani,

Trene binerken, pabuçlarını çıkarmıştı;

Varto depremini düşün, yardım olarak Batı’dan

Gönderilmiş bir kutu süttozunu ve sütyeni

Adam süttozuyla evinin duvarlarını badana etmişti,

Karısıysa saklamıştı ne olduğunu bilmediği sütyeni,

*Kulaklık olarak kullanmayı düşünüyordu onu kışın*⁶²

Şair, bu dizelerde, Anadolu insanının, teknolojiyle ilk temasındaki masum tepkisini dile getirerek, uygarlık karşısındaki cehaletini anlatır. Bu cehalete sevgiyle, şefkatle yaklaşan şair, yardım olarak gönderilen malzemelerde, Anadolu insanını uygarlaştırılması gereken ilkel bir kavim olarak algılayan bir düşüncenin izlerini bulur. Şairin asıl amacı, bu düşünceyi eleştirmektir. Gerçek ihtiyaçla gönderilen malzeme arasındaki

uyumsuzluk, bu eleştirinin vasıtasıdır.

*Adilcevaz'ın nüfusu sekiz yüz doksan dördtür (kaymakamla birlikte);
Tanrıları bile yoktur, öyle yoksuldur ki insanları, delikanlılar
çakmaktaşıyla traş olur, yüksek tütün içer ermişler; bir mknatus
tutkusundadır ufuk; uçurumlar tazeliğini yitirmemiştir.*⁶³

Anadolu insanının yoksulluğunu anlattığı bu satırlarda, delikanlıların çakmaktaşıyla traş olmalarıyla bu yoksulluğu örneklendiren şair, "Tanrıları bile yoktur" diyerek yaşanan yoksulluğun çok üst boyutlarda olduğunu duyurur. Bu ifade, Tanrının da bu insanlara biraz uzak durduğu, hatta onları biraz unuttuğu şeklinde bir sitem de içerir.

Dedelerin yüzlerinde erozyon

*Silip götürmüş bütün evetleri*⁶⁴ dizelerinde erozyon imgesiyle, yaşanmış acıları anlatan şair, bu acıların neler olduğunu ya da nedenlerini açıklamaz. İkinci dizede ise, bu acıların sonucunu verir. Yaşanmış acıların, insanlarda "evet diyemeyen, olumsuz, karamsar" kişilikler yarattığını söyler.

Şiirlerde, Anadolu'ya sevgisini dile getiren şair, Anadolu'daki bazı kültürel değerlere de sahip çıkar, bu değerlerin kaybolmasına üzüdür. Aşağıdaki dizelerde de, Ahilik sisteminin çökmüş olmasını üzüntüyle karşılayarak, bu durumu eleştirir.

Neden

Kunduracının ağzındaki çivi

*Değil ahi mavis*⁶⁵

d) Siyasal Yapıya Yönelik Eleştiriler

Yakın tarihimize yönelik siyasal eleştirilerde bulunan şair, bu eleştirilerde daha açık bir anlatıma baş vurur.

Alfabe ihraç eden Fenike'yi

*Alfabe ithal eden Ankara'yı*⁶⁶ dizelerinde Fenike ile Ankara arsında bir karşılaştırma yapan şair, Harf İnkılabı'nı somut bir örnek olarak sunar ve özgün bir kültür sistemi geliştirememiş olmamızı eleştirir.

Siyasal düşünce sistemi olarak sol ideolojiye daha yakın bir duruşu olan Cemal Süreya, bu duruşunu şiirlerinde, özgürlük, barış, sevgi kavramlarını yüceltmek, ezilen insanlardan yana olmak, burjuvaziyi ve "para" ile simgesel bir biçimde kapitalist sistemi eleştirmek şeklindeki genel çizgilerde duyurur. Ancak, bununla yetinmeyen şair, bazı şiirlerinde daha özel konulardan söz ederek bu duruşunu belirginleştirir.

Kendi döneminin pek çok aydını gibi, 1961'deki siyasal yönetim değişikliğini sevinçle karşılayan şair, bu değişiklikten hemen önceki dönemde yazdığı 555 K adlı şiirinde o günleri anlatır, eleştirir.

Kimleri alıp götürdüler ama kimleri

Karanfil bıyıklı genç teğmenleri

*Ak saçlı profesörleri, öğrencileri
Adları şuramıza işlemektedir.
Çünkü millet hayınları Ankaralarda
Çünkü İzmirlerde, çünkü İstanbullarda
Çünkü başka yerlerinde memleketin
Kanına girdiler masum gençlerin
İşte onun için karanlıktır gözleri
Şimdi Erzurum'da çift sürenlerin*⁶⁷

O günlerdeki siyasal yönetimi “hayın” diye niteleyen şair, yine, o günlerde gerçekleşen, pek çok insanımızın, aydınımızın tutuklanması olaylarından söz eder. Son iki dizede de ülkedeki karamsar, mutsuz havaya değinen şair, siyasal yapıyı hem tutuklanma olayları, hem de bu karamsarlık, mutsuzluk için suçlar.

*Üç Anayasa
Ortasında büyüdün:
Biri akasya
Biri gül*

*Biri zakkum*⁶⁸ dizelerinde kronolojik olarak, 1924 Anayasası akasya, 1961 Anayasası gül, 1982 Anayasası da zakkum şeklinde adlandırılmıştır. 1924 ve 1961 Anayasaları için olumlu benzetmeler yapan şair, 1982 Anayasasını zehirli bir çiçek olan zakkuma benzeterek bu anayasanın olumsuzluklarını, zararlarını duyurmuş olur.

*Kahvede subay yok
Bu nasıl iştir!*⁶⁹

Kahvede subay olmamasını şaşkınlıkla karşılayan şair, bu şaşkınlıkla, hemen her toplu mekânda asker bulunmasının gündelik hayatın normal bir niteliği haline dönüşmüş olduğunu ifade eder. Askerî yapının toplum yaşamına böylesine yayılmasını eleştirir.

*Adresimsen,
Mektuplarım doğru dürüst gelsin;
İki kişi telefonla konuşurken
Olmayalım hemen üç kişi*⁷⁰ dizelerinde şair, başarılı bir dolaylı anlatımla “telefon dinleme” olayını eleştirir.

e) Başka Ülkeler, Uluslar İçin Sosyal, Siyasal Eleştiriler

Cemal Süreya'nın sosyal, siyasal eleştirileri yalnızca Türkiye coğrafyasıyla sınırlı kalmaz. Aşağıdaki dizelerde, bir ülke adı belirtilmese de, Amerika'da insanların renklerine dayanılarak yapılan ırk ayrımcılığı eleştirilir.

*Adı Meryem değil sadece Dorothy Lucy
Renklerinden dolayı okulsuz bırakılan*

Zenciler zenciler iki okka zencefil⁷¹

Şair, aşağıdaki dizelerde de İspanyol şair Lorca'nın idam edilmesini eleştirir.

*Sinyor kurşun. İspanya.
Asılıp gidebilir bakışlarınız
Bir bulutun yedeğinde
Tabii Lorca gibi sizin de
Gözlerinizi bağlamazlarsa⁷²*

Şair, Almanya'daki Hitler milliyetçiliğini de şu dizelerle eleştirir.

*Nasıl anımsamazsın Adolf Hitler'i
Neden hiç evlenmediğini soranlara
Karısının Almanya olduğunu söylediler
-Söylentiye göre alev alev
Yandı onun koynunda⁷³*

Adolf Hitler'in milliyetçiliğini, Almanya'yı "karısı" diye nitelendirerek anlatan şair, Hitler'in Almanya milliyetçiliği uğrunda ölmesini, karısının koynunda alev alev yanması imgesiyle anlatır. Çok sevdiği Almanya'nın, Hitler'in ölümüne yol açmış olmasını ironik bir biçimde kullanan şair, bu ironiyle, onun milliyetçiliğini de eleştirir.

f) Gelecek Güzel Günler Umudu

Cemal Süreya, şiirlerinde yer verdiği tüm bu eleştirilerle birlikte, bunların değişebilirliği, düzelebilirliği düşüncesini de aşlamak ister.

Gör bizi dünya, görsene bizi!⁷⁴ dizesindeki sesleniş, bu düşünce için bir yakarış niteliği taşır.

*Elif Lam Mim. Yirmi üç haziran dokuz yüz altmış yedi
Bulanık atmosferin içinde gözlerim sınısıcak;
Yel değirmeninden denize sarpa sararak inen bir sokakta
Vakit tamamdır diyorum. Ve sokağın sesi*

Diyor ki değil daha

Vakit var daha⁷⁵ dizelerinde beklenen vakit, bir şeylerin değişeceği, düzeleceği günlerin vaktidir sanki. Başlangıçta kullanılan "elif lam mim" ifadesi, Kur'an-ı Kerim'de de bazı surelerin başlangıcında kullanılır. Şair, böylelikle Kur'an üslubundan yararlanmış olur. Bununla birlikte, bu harfler "elem" sözcüğünü oluşturur. "elem" sözcüğünü oluşturan harflerin verilmiş olması, belirtilen tarih, "bulanık atmosfer", yaşanmakta olan günlerin zor, acı günler olduğunu anlatır. "vakit var daha" dizesi ise, bu günlerin biraz daha süreceğini, ancak, eninde sonunda düzeleceğini duyurur.

*Son kötü günleri yaşıyoruz belki
İlk güzel günleri de yaşarız belki⁷⁶*

Şair, güzel günlerin de geleceğini, kötü günlerin biteceğini

düşünmek ve düşündürtmek ister.

Yurdumsan,

*Söz ver Anadolu!*⁷⁷ dizelerinde şair, istediği sözü “gelecek güzel günler” için ister gibidir.

Cemal Süreya, sosyal ve siyasal eleştiri temalı şiirlerinde slogancı bir söylem kullanmamış, eleştiri uğruna estetik ve şiirden ödün vermemiştir.

5- ÖLÜM

Cemal Süreya, şiirlerinde ölüme karşı çok tutarlı bir tavır sergilemez. Bazı şiirlerinde ölümden korkar, bazılarında ise ölümü sakin bir tavırla kabullenir.

Ölüm geliyor akluma birden ölüm

*Bir ağacın gövdesine sarılıyorum*⁷⁸ dizelerinde ağaç gövdesine sarılma, ölüm korkusunu somut biçimde gösteren bir davranıştır.

Şair, aşağıdaki dizelerde ölümü Ganj Nehri ile özdeşleştirerek somutlaştırır. Bu özdeşleştirmede, Ganj Nehri'nin Hint kültüründe ve bu kültürün ölüm ritüellerinde önemli bir yere sahip olmasının etkisi vardır.

Ölüm güney yarım kürede

Çok sığ ve sonsuz geniş

Bir ırmaktır

*Ganj da derler ona*⁷⁹

Ölümün şairde yarattığı tek duygu, korku değildir. Şair, ölümdeki hüznü de anlatır.

Bir güvercin ben öldüğüm zaman

Nice hüznlerden yaprak yaprak

*Bir güvercin ben öldüğüm zaman*⁸⁰

Şaire göre, ölümden daha acı durumlar da vardır.

Bakarsın dün en güvendiğin kişi

Karşı tarafın şahidi olmuş

İşte acıdır bu da

*Ölümden de korkusundan da*⁸¹ dizelerinde ihanet, ölümden daha acı bir durum olarak sunulur.

Şair, aşağıdaki dizelerde ise ölümü durgun bir göl dibine yerleştirerek, onunla ilgili sükûnet, huzur gibi olumlu çağrışımlar yaratır.

Ölüm mü,

*Bir gölün dibinde durgun uykudasın*⁸²

Şairin ölüme karşı meydan okuyan bir tavır sergilediği şiirleri de vardır.

Biz kırıldık daha da kırılırız

Doğudan batıya bütün dünyada

Ama kardeşin kardeşe vurduğu hançer

*İki ciğer arasında bağlantı kurar
Büyür bir gün, zenginleşir orada,
Çünkü Ali'yi diriltten iksir de saklı
Hasan'a sunulmuş ağuda,
Granitin de olur bir okyanus diriliği,*

...

Biz kırıldık daha da kırılırız

*Kimse dokunamaz bizim suçsuzluğumuza*⁸³ dizelerinde İslamiyet içindeki farklı inanış geleneklerinden kaynaklanan bir mücadeleden söz eden şair, bu tür mücadelelerden kaynaklanan ölümleri sahiplenir. Böylesi durumlarda, ölümün bile bazı değerleri, kavramları silemediğini anlatır.

Cemal Süreya, yaşamının son yıllarında, ölümü daha sakin bir tutumla karşılar.

Ölüyorum tanrım

Bu da oldu işte

Her ölüm erken ölümdür

Biliyorum tanrım.

Ama ayrıca, aldığın şu hayat

Fena değildir...

*Üstü kalsın...*⁸⁴

Ölümü erken bulan şair, "üstü kalsın" diyerek, onu yine e bir derviş edasıyla karşılar, kabullenir.

*Gömmeden önce biraz gezdirin beni*⁸⁵ dizesindeki istekse, şairin yaşama bağlılığını ifade eder.

Şair, ölümü ele aldığı şiirlerinde, onu bir son gibi algılar. Bundan ötürü de ölüm sonrası üstünde durmaz. Onun şiirlerinde ölüm, metafizik bir boyutla karşımıza çıkmaz. Şair, ölümü, yol açtığı duygu durumlarıyla ele almayı tercih etmiştir.

6- TANRI DÜŞÜNCESİ

Dini inançları pek güçlü olmayan Cemal Süreya'nın şiirlerinde Tanrı düşüncesi de buna uygun biçimde belirir.

Aşağıdaki dizelerde, Allah inancının bir yanılgı olduğu söylenir.

Sizin, yani onların hayatlarına

Allahlar girmiş, Allahlardan kurtulamıyorlar

Allahlar, yani çarşıda, pazarda, yani evde

Yani arabalarına taş koydukları caddelerde

Bir dilim jandarma ekmeği kürekte, kürek denizde

Yani sızlayageldiği şey öbür taraflarının

Yani gölgesinden ölümü görmüş gibi korkulan

*Allahlar, yani yine yanıldıkları*⁸⁶

Şair, özellikle beşinci dizede yaptığı somutlaştırma ile dini inanç sistemindeki ödülleri, vaatleri ulaşılması çok zor şeyler olarak sunar. Yine bu dizedeki “jandarma ekmeği” imgesi, sekizinci dizedeki korku duygusunu pekiştirir. Ayrıca, bu dizelerde insanların günlük hayattaki bazı kişileri, kurumları tanrılaştırmaları da eleştirilmiş olur.

O iyi yüzlü Tanrı

Beklesin dursun bizi

*Kurduğumuz rahat tuzakta*⁸⁷ dizelerinde Tanrı’yı kişileştiren şair, Tanrı’ya tuzak kurduklarını, onun da bunu fark etmeden bekleyip durduğunu söyleyerek küçümseyici ve alaycı bir tavır takınır.

*Sayın Tanrıya kalırsa seninle yatmak günah, daha neler*⁸⁸ dizesinde “sayın Tanrı” hitabını alaycı bir eda ile söyleyen şair, “günah” kavramını da alaya almış olur.

*İnsan süsüdür günah*⁸⁹ dizesinde ise günah kavramına kişisel bir yorum getirilir.

Tanrılar sofrası amma karanlık

*Yiyemem tek lokma yiyemem orda*⁹⁰ dizelerinde Tanrı sözcüğüyle güçlü, zengin, egemen bazı insanları kasteden şairin kullandığı “karanlık sofrası” imgesinin olumsuz çağrışımları kişileri aşarak Tanrı’ya dek uzanır.

Tanrım siz şu uzun Anadolu’yu

*Çocukluk günlerinizde mi yarattınız?*⁹¹

Diye soran şair, Anadolu’daki türlü acıları, adaletsizlikleri, Tanrı’nın çocukluk günlerinde, yani acemilik döneminde yaratılmış olabileceğine bağlar. Anadolu’daki acılar, adaletsizlikler için ona sitem eder, öfkelenir.

Sanmasınlar inanmıyorum

Elbet inanıyorum tanrıya

Herkesin kendi tanrısı var

*Sen ölünce ölüyor o da*⁹² dizelerinde şair, Tanrı’yı algılayış biçimini ifade eder. Bu algılayış, İslamiyet’teki Allah inancından farklıdır. Şair, burada, Tanrı’yı herkesin kendi içinde yarattığı, kendine özgü bir inanç nesnesi olarak algılar.

Susuzluk ve işkence...

Bunlarla yarattı efsanesini

Bunlarla yarattı sorumlu Musa’yı

Bunlarla yarattı iyi İsa’yı

*Bunlarla yarattı cesur Muhammed’i*⁹³ dizelerinde Hz. İsa, Hz. Musa ve Hz. Muhammed susuzluk ve işkenceye karşı gönderilen kahramanlar olarak sunulur. Şair, bu peygamberleri yücelten bu sunumla İslamiyet’teki Allah ve peygamberler düşüncesine yakın düşer. Ancak, bu dizelerde susuzluk ve işkence, insanların bu peygamberleri benimsemelerinde önemli

etkenler olarak da sunulmuştur. Şair, bu peygamberlerin olumlu niteliklerini kabul ederken, bunları aynı zamanda da birer efsane olarak algılar ve bu efsanede, yaşanmış türlü acıları çıkış noktası olarak gösterir.

7- PORTELER

Cemal Süreya, bazı şiirlerinde bir kişinin genel portresini çizer. Portresini çizdiği kimseler, genellikle şairlerdir.

Dost

Sözleri soğan kadar şirin

...

Öğretmen

*Sevgi öğretmeni*⁹⁴ dizelerinde Ceyhun Atuf Kansu'nun kişiliğine değinilir. "soğan kadar şirin" ifadesi, halk dilinde yer yer kullanılan ve soğanın acılığı ile şirinlik arasındaki karşıtlığa dayanılarak oluşturulmuş bir ifadedir.

Nurullah Ataç çeliştirmen

Tahir Alangu soruşturman

Cevdet Kudret deriştirmen

Suut Kemal çekiştirmen

*Mehmet Kaplan uyuşturman*⁹⁵

Cemal Süreya, bu şiirde, bazı kimselerin edebiyatçı ya da eleştirmen gibi niteliklerini alaya alır. Pek çoğu eleştirmen olarak bilinen bu kişiler için farklı tanımlamalar yapan şair, "eleştirmen" sıfatını ise son dizede İlhan Berk için kullanır. Böylelikle de diğerlerinin bu sıfatı hak etmediklerini anlatmaya çalışır.

Bir kapı mı açılıyor

Hemen menteşeye kayardı gözleri

Küçük ev aletleri kerpeten mengene

Giderek onda alışkanlık yarattı.

Nereye mi yazardı dizelerini

*İlaç kutularının üstüne yazardı*⁹⁶ dizelerinde Behçet Necatigil'den söz eden şair, onun şiirlerinde önemli bir yeri olan "evler" temasına gönderme yapar.

Bir elinde kadeh

Öbürünü yarasına bastırır

İnşaattan ses gelir

Bir şeyi okşar gibidir.

Uzanıp durmuş mahcup

Işığa göçerin şarkısı

Dönülmez dizeler içinde

*Onunkiler gülaçılır*⁹⁷ dizelerinde Turgut Uyar'ın fazla içki içen, türlü

yaraları, acıları olan bir kişi olduğunu, yumuşak, mahcup kişiliğini anlatan şair, "gülaçılır" ifadesiyle de onun şiirlerinin güzelliğine değinir.

Şair, Yusufçuk Dergisi'nde "Mezartaşı Çiçekleri" adıyla yazdığı dörtlüklerde sade, kısa ve mezar taşlarındaki gibi uyaklı bir biçimde, adı geçen kişinin çok genel bazı özelliklerine değinir. Şairin böyle kısa şiirlerinde genelde olduğu gibi, bunlarda da nükteye ya da ironiye yaslanan bir yan vardır.

*Vaktiyle ordudan ayrılmasaydı Dağlarca
Belki şimdi yine böyle emekli olacaktı;
Ve şiirleri Resmi Gazete'de çıkmıyor diye
Yine böyle yakınıp duracaktı⁹⁸*

Bu dörtlükte, Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın, şiirle resmî gazete arasındaki uzaklığı bilmesine rağmen, böyle bir beklenti içinde olmasını hayalî bir görüntü olarak kullanan şair, Dağlarca'nın yakınmacı bir kişiliği olduğunu duyurur.

Cemal Süreya, bazı şiirlerinde de şehirlerin portresini çizer.

*Öyle güzel ki ölürüm artık
Beyaz uykusuz uzakta
Kars çocukların da Kars'ı
Ölüleri yağın karda*

Donmuş gözlerimin arası⁹⁹ dizelerinde Kars'ın güzelliğinden, kardan kaynaklanan beyazlığından, soğukluğundan ve uzaklığından söz eden şair, "çocukların da Kars'ı" ve "ölüleri yağın kar" ifadeleriyle hüznün duygusu yaratır.

*Kuşlarını salmıştır çatılar
Ve hasatçı bir gökyüzü ki
Eğilip üstüne düşecek kadar
Taştan ağzıyla öpmüştür seni*

Kan revan içinde alnaçlar¹⁰⁰ dizelerinde daha imgesel bir anlatım kullanan şair, gökyüzünü kişileştirmiştir. Dördüncü dizede taş ağız ve öpme eylemi gibi birbirinden uzak iki kavramı bir arada kullanarak alışılmamış bağdaştırma yapar ve Mardin için de hüznün, keder duyguları uyandıran imgeler kullanır.

Ankara Ankara

*Bir kent değil burası, bir acenta dizisi,
Bir işhanı, bir umumi mümessillik belki,
Büyük mağazalar, bahçeliğe özenen süpermarketler
Tutulmamak üzere verilmiş bir söz gibi.
Sahi kaçınıcı sanat oluyordu şu mimari?
Birer önyargı gibi uzuyor çağdaş caminin minareleri*

*Opera: içine dikiş gereçleri doldurulmuş ağırlıksız bir keman kutusu,
Osmanlı Bankası davul;*

Ve Emlak Kredi 'yle başlayan camdan, metalden bir melodika ordusu¹⁰¹

“Şair, bazı şiirlerinde şehrin portresini şiirin bütününe yaymayıp birkaç dizeyle sınırlandırır. Bu durum, özellikle uzun şiirlerde karşımıza çıkar. Böyle şiirlerde yer yer portresi çizilen şehirler ise genellikle İstanbul ve Ankara’dır. Bu dizelerde de küçük bir taşra şehrinden başkente dönüşen Ankara’nın bu dönüşüm sürecinde soğuk, ruhsuz, büyük ve resmî binalarla dolu, maddesel değerleri ön plana alan hali anlatılır.

8- MANZUM POETİKA

Cemal Süreya, şiirlerinde kendi şiir anlayışını açıklayan bir şair değildir. Ancak, birkaç şiirinde bu anlayışla ilgili bilgi verir. “Uçurumda Açan” adlı şiirinde son dördlüğe kadar bir kadından, sevgiliden söz ettiğini düşündürten şair, son bentte,

Divan Nazım Hikmet İkinci Yeni

Kaç gündür adını düşünüyorum

Ne demiş uçurumda açan çiçek

Yurdumsun ey uçurum¹⁰² diyerek kendisini uçurumda açan çiçeğe,

İkinci Yeni’yi de uçuruma benzetir. Bu benzetmeyle birlikte, İkinci Yeni’yi de sahiplenmiş olur.

Alevdir çünkü benim şiirim

Hayatın alev halidir

Çiçek tozudur

Kırılmış dalın türküsüdür

...

Çok şükür büyük şair değilim

Ama bir sır söyleyeyim mi kulağına:

Cins şairim ben!

Çıkar giderim,

Nişancı bir şairim

Gözünden haklarım imgeyi¹⁰³ dizelerinde kendisini büyük değil de

“cins” şair olarak niteleyen Cemal Süreya, bu nitelemeyle, özgün bir şair olduğunu anlatmak isterken, kendisini özellikle imge konusunda başarılı bulduğunu belirtir.

SONUÇ

İkinci Yeni şairleri arasında adı geçen Cemal Süreya’nın şiirlerinde en sık işlediği temalar aşk, kadın, yalnızlık, sosyal ve siyasal eleştiriler, ölüm, Tanrı düşüncesi, portreler ve manzum poetikadır.

Aşk konusunu sıkça işlemiş olan şair, aşk acısı, ayrılık gibi duygu durumlarına fazlaca değinmemiş, aşkın yarattığı erotik hazlar üstünde daha

fazla durmuştur. Onun şiirlerinde, kadının başlıca işlevi erotik hazlar uyandırmak gibi görünse de şair, kadının arkadaş, anne gibi kimliklerini de ele alır. Ayrıca, kadının sosyal ve siyasal bir kimliğe sahip olmasını da olumlu karşılar. Onun şiirlerinde yalnızlık da, genellikle, bir kadından uzak olmaktan kaynaklanan bir duygu olarak karşımıza çıkar. Sosyal ve siyasal eleştirilerden kaçınmamış olan şair, bu eleştirilerde kimi zaman mizahi bir üslup kullanmışken, kimi zaman da dolaysız, sert ifadelerle başvurmuştur. Ölüm temasını ise, felsefi boyutlar yüklemeksizin işlemiştir. Çok güçlü bir Allah inancı taşımayan şair, bunu şiirlerine de yansıtır. Cemal Süreya, insan ve şehir portrelerine de yer verdiği şiirlerinde, kendi şiiri, şiir anlayışı hakkında da bazı bilgiler verir.

Cemal Süreya, Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinde kendisine özel bir yer edinebilmiş bir sanatçıdır. İkinci Yeni şiir hareketine bağlıdır. Yazılarında bu hareketin ilkelerini savunmuş olsa da, şiirlerinde bu ilkeleri çok fazla uygulamamıştır. Bu şiir hareketi içinde özel bir yeri vardır. Hareketin en popüler şairlerindendir. Popülerliğinde, erotik unsurlara bolca yer vermiş olmasının, mizahi üslubu başarıyla kullanmış olmasının payı büyüktür.

DİPNOTLAR VE KAYNAKLAR

¹ Akyüz, Berna, Cemal Süreya'nın Şiiri, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara,2002, s.8

² Cemal Süreya, *Güvercin Curnatast*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1997, s. 24

³ "Sımsıcak, Çok Yakın, Kirli", *Sevda Sözleri*, Yapı Kredi Yay., 13. Baskı, İstanbul, 2000, s.85

⁴ "Bir Mineli", a.g.e., s.251

⁵ "Burkulmuş Altın Hali Güneşin", a.g.e., s.90

⁶ "San", a.g.e., s. 11

⁷ "Gazel", a.g.e., s. 142

⁸ "İp", a.g.e., s.153

⁹ "Yazmam Daha Aşk Şiiri", a.g.e., s.43

¹⁰ "Elma", a.g.e.,s.25

¹¹ "Aşk", a.g.e.,s. 17

¹² "Aslan Heykelleri", a.g.e., s.31

¹³ "Sımsıcak, Çok Yakın, Kirli", a.g.e., s.85

¹⁴ "Var", a.g.e., s.158

¹⁵ "Lavanta", a.g.e.,s.206

¹⁶ "Banko", a.g.e., s.148

¹⁷ "Ama Senin", a.g.e., s.160

¹⁸ "Ülke", a.g.e.,s. 48

¹⁹ "Özür", a.g.e.,s. 155

²⁰ " Kışne Kirazını ve Göç, Mevsim", a.g.e.,s. 81

²¹ "Aşk",a.g.e.,s. 17

- ²² “ İşte Tam Bu Saatlerde”, a.g.e.,s. 68
- ²³ “Ülke”, a.g.e.,s. 48
- ²⁴ “Şu Da Var”, a.g.e., s. 29
- ²⁵ “ Önceleyin”, a.g.e.,s. 13
- ²⁶ “Gül”, a.g.e.,s. 12
- ²⁷ “11 Beyit”, a.g.e., s.267
- ²⁸ “1994 Eliyle, Samanyolu’na”, a.g.e., s. 208
- ²⁹ “Üvercinka”, a.g.e.,s. 38
- ³⁰ “TK”, a.g.e., s. 36
- ³¹ “Hür Hamamlar Denizi”, a.g.e., s. 32
- ³² “Süveyş”, a.g.e., s.30
- ³³ “Striptiz”, a.g.e.,s. 156
- ³⁴ “Ülke”, a.g.e.,s. 48
- ³⁵ “Bir Çiçek”, a.g.e.,s. 259
- ³⁶ “Önceleyin”, a.g.e.,s. 13
- ³⁷ “Üvercinka”, a.g.e.,s. 38
- ³⁸ A.g.ş., s.38
- ³⁹ A.g.ş.,s.38
- ⁴⁰ “metinlerde buluştuk”, a.g.e.,s. 252
- ⁴¹ “Yüreğin Yaban Argosu”, a.g.e.,s. 93
- ⁴² Duruel, Nursel, Perinçek, Feyza, *Şairin Hayatı Şiire Dahil*, Kaynak Yay., İstanbul, 1995
- ⁴³ “Beni Öp Sonra Doğur Beni”, Sevdâ Sözleri, Yapı Kredi Yay., 13. baskı, İstanbul,2000, s.84
- ⁴⁴ “Ülke”, a.g.e., s.48
- ⁴⁵ “Nehirler Boyunca Kadınlar Gördüm”, a.g.e., s.33
- ⁴⁶ “Göçebe”, a.g.e.,s.61
- ⁴⁷ “Eşdeğeriyle Yan”, a.g.e.,s. 242
- ⁴⁸ “Ülke”, a.g.e., s. 48
- ⁴⁹ “Öğle Üstü”, a.g.e., s.50
- ⁵⁰ “ Göçebe”, a.g.e., s.61
- ⁵¹ “Terazi Türküsü”, a.g.e., s.52
- ⁵² “Aslan Heykelleri”, a.g.e., s.31
- ⁵³ “Onlar İçin Minibüs Şarkısı”, a.g.e.,s. 100
- ⁵⁴ a.g.ş.
- ⁵⁵ a.g.ş.
- ⁵⁶ a.g.ş.
- ⁵⁷ a.g.ş.
- ⁵⁸ “Sevincelik”, *Sevdâ Sözleri*, Yapı Kredi Yay., 13. Baskı, İstanbul, 2000, s.211
- ⁵⁹ “İşte Tam Bu Saatlerde”, a.g.e., s.68
- ⁶⁰ “Seviş Yolcu”, a.g.e., s.136
- ⁶¹ “Kalın Abdal”, a.g.e., s.122
- ⁶² “Afyon Garındaki”, a.g.e., 248

- ⁶³ "kişne kirazını ve göç, mevsim", a.g.e., s.82
⁶⁴ "Göçebe", a.g.e., s.63
⁶⁵ "Heykel", a.g.e.,s. 187
⁶⁶ "Ortadoğu", a.g.e.,s. 105
⁶⁷ "555 K", A.g.e., s.284
⁶⁸ " Kısa Türkiye Tarihi II", a.g.e., s. 220
⁶⁹ "Kısa Türkiye Tarihi V", a.g.e.,s. 223
⁷⁰ "Dilekçe", a.g.e.,s. 197
⁷¹ "Bun", a.g.e.,s. 37
⁷² "Cellat Havası", a.g.e.,s. 56
⁷³ "Yazgıcı Şair", a.g.e.,s. 193
⁷⁴ "Yüreğin Yaban Argosu", a.g.e.,s. 93
⁷⁵ "Vakit Var Daha",a.g.e.,s. 100
⁷⁶ "Ortadoğu", a.g.e.,s. 105
⁷⁷ "Dilekçe", a.g.e.,s. 187
⁷⁸ "Ölüm", a.g.e.,s. 183
⁷⁹ "Düşüncesi değil, kendisi", a.g.e.,s. 230
⁸⁰ "Az Yaşadıkça Da", a.g.e.,s. 60
⁸¹ "Düello", a.g.e.,s. 138
⁸² "Göller Denizler", a.g.e. ,s. 296
⁸³ "Ortadoğu", a.g.e., s. 113
⁸⁴ "Üstü Kalsın", a.g.e., s. 299
⁸⁵ "16 Dize", a.g.e., s. 269
⁸⁶ "Onların, Yani Sizin", a.g.e.,s. 35
⁸⁷ "Kars", a.g.e., s. 51
⁸⁸ "Üvercinka", a.g.e., s. 38
⁸⁹ "16 Dize", a.g.e., s. 269
⁹⁰ "Var", a.g.e., s. 158
⁹¹ "Sülünün Yüzü", a.g.e., s. 245
⁹² "Türkü", a.g.e.,s. 212
⁹³ "Ortadoğu", a.g.e.,s. 108
⁹⁴ "Ceyhun Atuf Kansu", a.g.e.,s. 184
⁹⁵ "Adı İlhan Berk Olan Şiir", a.g.e., s. 190
⁹⁶ "Behçet Necatigil Şiirlerini Nereye Yazardı", a.g.e.,s. 191
⁹⁷ "Turgut Uyar", a.g.e.,s. 209
⁹⁸ "Mezartaşı Çiçekleri III", a.g.e.,s. 288
⁹⁹ "Kars", a.g.e. ,s. 51
¹⁰⁰ "Mardin", a.g.e.,s. 118
¹⁰¹ "Oteller, Hanlar, Hamamlar İçin Sürekli Şiir", a.g.e., s. 163
¹⁰² "Uçurumda Açan", a.g.e., s. 149
¹⁰³ "Dikkat Okul Var", a.g.e., s.317